

ADAM HUDEK, *Najpolitickéjšia veda.****Slovenská historiografia v rokoch 1948–1968,***

Bratislava 2010, Historický ústav SAV – Typoset print, s. r. o.,
252 s.

ISBN 978-80-970302-3-0

V rámci stredoevropských dějin dějepiscectví je nepochybné, že dosud nejmenší pozornost byla věnována dějinám slovenské historiografie. Lze v podstatě říci, že spis Adama Hudeka je první významnou monografií zaobírající se slovenskou historiografií v prvním dvacetiletí komunistické diktatury, ale do značné míry i první skutečnou monografií o slovenské historiografii jako takové.¹ V tomto směru lze Adama Hudeka bezpochyby označit za průkopníka výzkumu slovenské historiografie v období, kdy její diskurz určovala komunistická ideologie. Jak on sám dokládá, je ale již mnohem obtížnější říci, zda na slovenskou historiografii měla zásadní vliv Komunistická strana Slovenska, jež si její řízení formálně nárokovala, či ve skutečnosti Komunistická strana Československa, jež reálně rozhodovala o všem podstatném, přičemž otázky historického vývoje Slovenska pro ni byly naprosto zásadní z hlediska marxistické interpretace vzniku a existence Československa.

Československo, vzniklé roku 1918, bylo postaveno na myšlence čechoslovakismu, existence jednotného československého národa, s čímž se slovenská reprezentace nehodlala příliš smířovat za meziválečné doby, ale zejména pak po druhé světové válce. Koneckončů i Slovenské národní povstání z roku 1944 mělo jednoznačný cíl ve federalizaci Československa – tyto cíle slovenské politiky však zejména pražská politická reprezentace až do federalizace Československa v roce 1968 jednoznačně zakrývala.

Výklad vývoje slovenské historiografie je tak přes mnohem užší personální základnu i nerozsáhlé vědecké výsledky slovenské historiografie té doby ve srovnání

1 Zmínit lze víceméně pouze dílčí studie, někdy shrnuté do knih – zvláště DUŠAN KOVÁČ, *O historiografii a spoločnosti*, Bratislava 2010, případně studie k vývoji slovenské historiografie po roce 1989. Celkový přehled slovenské historiografie do poloviny 20. století lze najít v knize FRANTIŠEK KUTNAR, JAROSLAV MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscectví*, Praha 2009³, jejíž první vydání ale pochází již ze 70. let 20. století.

s historiografií českou v paradigmatickém slova smyslu mnohem obtížnější, než je tomu v historiografii české. Zatímco česká historiografie se ve svém výsledku bez slovenské otázky mnohdy dokázala obejít, neboť diskurz výkladu českých a československých dějin byl určován z Prahy, slovenská historie musela být vykládána v úzkém vztahu k historiografii české, neboť tu existovala zřetelná snaha po instrumentalizaci slovenských dějin, po jejich využití z hlediska budování jednotného československého národa, posléze pak zejména k zdůraznění toho, že Slováci si své dějinné požadavky splnili v (socialistickém) Československu, jež je – v souladu s historickým materialismem – vyvrcholením dějinného vývoje a k němuž jako víceméně jediné alternativě vývoj vždy směřoval. Proto také v Hudekově knize nalezneme výklady, které řeší i situaci v české historické vědě, neboť v mnohém pražští historikové (například v syntetickém díle 50. let *Přehled československých dějin*) určovali rámec, v němž se výklad Slovenska odehrával – převážil tak český pohled na Velkou Moravu, který ji nechápal jako bezprostředního předchůdce české či slovenské státnosti, zatímco slovenští historikové v ní chtěli vidět předchůdce Slovenska. Podobně musel být naopak kladně vykládán ohlas husitství na Slovensku atd. Také periodizační mezníky byly voleny podle českých podmínek, což plně neodpovídalo ani v preferovaných hospodářských dějinách, ale zejména z hlediska politických dějin, kdy slovenské a české dějiny se do roku 1918 jednoznačně včleňovaly do jiných kontextů (Uhersko, Předlitavsko). I proto se nejspíše v 50. a 60. letech uplynulého století nepodařilo dokončit projekt čtyřsvazkové syntézy dějin Slovenska, třebaže tu výrazně působila i problematika neustále se měnícího politického zadání – podle aktuálních trendů výkladu minulosti na základě potřeb komunistických stran.

Adam Hudek ve své knize – třebaže se samozřejmě zaměřuje na jedno dvacetiletí – víceméně převypráví celý příběh vytváření slovenské historiografie, i když zejména z jednoho úhlu, tedy z pohledu toho, jak se v dějinách zhruba od barokní doby 18. století formuje slovenský národní příběh, mýtus vytvářející „magickou jednotu komunity“.² Neexistence samostatného slovenského státu zapříčiňovala odlišnosti výkladu slovenských dějin ve srovnání s ostatními středoevropskými národy. Vedle důrazu na návaznost Slováků na Velkou Moravu se to odráží i v historiografii po roce 1948 – slovenský národ byl mnohdy chápán jako etnografický celek, lid, k němuž nepřísluší žádné měšťanstvo ani šlechta, neboť Slováci byli podrobni Maďarům, byli jimi utlačováni; zároveň se však uka-

zovalo, že Slováci svou reprezentaci měli, mimo jiné v revoluci roku 1848, kdy ale bylo třeba slovenské postoje chápat – v souladu s výroky Karla Marxe – jako kontrarevoluční. Adam Hudek líčí všechny tyto spletnosti výkladu slovenských dějin v postupných proměnách slovenské historiografie v letech 1948–1968, přičemž rigidní stalinistický výklad byl výrazněji opouštěn až po roce 1962, neboť v Československu žádná výraznější destalinizace v 50. letech nenastala. Podobně lze zaznamenat – stejně jako v jiných historiografiích východního bloku – janusovskou tvář historiografie v ideologicky rigidních režimech komunistického typu: v západním zahraničí se předvádí trochu jiný ráz výkladu minulosti než pro domácí publikum. I ve slovenské historiografii tak lze zaregistrovat, jak se přední marxističtí odborníci dovolávají ve svých článcích pro americkou konferenci závěrů Daniela Rapanta, pro komunistický režim nepřijatelného, zatímco pro domácí fórum se argumentuje zejména názory klasiků marxismu-leninismu.

Zajímavé je sledovat nejen proměny slovenských vědeckých institucí (především vznik Slovenské akademie věd po sovětském vzoru a proměny Komenského univerzity v Bratislavě, jež se také dožadovala svého podílu na vědě, již sovětský model přesouval víceméně pouze do vědeckých akademií), ale zejména politicky motivované a historické vědě tak zvnějšku vnucené interpretace klíčových událostí slovenských dějin, ona balancování mezi „internacionalismem“ a nacionalismem, jež je pro vědu v sovětském bloku tak typické – v československém prostředí se navíc odvozovalo od názorů Zdeňka Nejedlého, profesora Karlovy univerzity v Praze, zejména však komunistického ministra poválečných československých vlád, případně od ještě vulgárnějších interpretací dalšího českého komunisty Václava Kopeckého. Adam Hudek podrobně přibližuje personální politiku vědeckých institucí na Slovensku v letech 1948–1968, proměny ideologického působení na historickou vědu, ale i pokusy o diskuse, jež se stalinskou variantou pokleslého marxismu souvisely – i k variantě odpovídající požadavkům komunistického vedení bylo třeba se nějak dopracovat. Specifickou situaci stalinské éry v slovenské historiografii představuje ta skutečnost, že největšími „odborníky“ na výklad dějin byli autodidakti bez historického vzdělání, bez absolvování vysoké školy, kteří však poslušně plnili dějiny poučkami marxismu-leninismu.³

3 Například Miloš Gosiorovský svou tehdy mimořádně ceněnou monografií *Príspevok k dejinám slovenského robotníckeho hnutia* (1951) víceméně opsal z českých a maďarských publikací – A. HU-DEK, *Najpolitickéjšia veda*, s. 123.

Pro odborníka na vývoj historiografie je kniha mimořádně zajímavá, neboť jde o první velkou monografii otvírající možnost srovnání slovenské historiografie s ostatními středoevropskými historiografiemi po druhé světové válce – zásadní je tu samozřejmě zejména možnost srovnání s historiografií českou, neboť jde o historiografii v rámci jednoho státu.⁴ Pro zájemce z jiných historických disciplín však skýtá také mnohá poučení, jež souvisejí s dobovou interpretací minulosti, ale i s politickou situací, což bylo nejpřetnější v interpretacích a mnohdy spíše dezinterpretacích moderních dějin – Slovenské národní povstání, jež bylo instrumentalizováno všemi, včetně politiků a účastníků, tu může sloužit jako *pars pro toto*.⁵

Kniha jako zakladatelský spis výzkumu marxistické slovenské historiografie nepochybně bude doplňována mnoha dalšími historiky v interpretacích i faktografií, mnohé v ní zaznít nemohlo, neboť najít vyvážený poměr mezi zobecněním a detailnější faktografií (zejména k vědecké i organizační činnosti vůdčích osobností ideologizované historiografie té doby) je obtížné a slovenské historiografii v tomto směru navíc téměř dokonale chybí i dílčí studie, ale cesta k výzkumu marxistické historiografie na Slovensku byla jednoznačně nastoupena.

Bohumil Jiroušek

4 Nepochybně však lze hovořit o dvou národních historiografiích, české a slovenské, přičemž československá historiografie existovala spíše pouze jako institucionální a interpretační rámec (zejména v učebnicích) a také z hlediska reprezentace na mezinárodním poli.

5 Zmíňme jen účastníka povstání Gustáva Husáka (před politickými procesy s tzv. buržoazními nacionalisty jednu z největších osobností Komunistické strany Slovenska, jenž se po amnestii vrací do politiky v 60. letech) a jeho *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní* vycházející v roce 1964, jež se nikdy příliš nehodilo do žádné interpretace konce druhé světové války na Slovensku – (neoprávněně) zdůrazňovalo roli komunistů, ale zároveň příliš kladlo důraz na samotné činy Slováků, tedy nevyhovující ani interpretaci Moskvy, ani interpretaci Komunistické strany Československa, jež se dožadovaly interpretace československé a ovlivněné pomocí SSSR.